

חשיבות

שמירת המנהג

שם התלמיד: אד"ם גולדנהירש כיתה ז'

שם המורה המלווה: הרב יהושוע אודרברג מחנך ח'

ישיבה תיכונית אמי"ת עמיחי

תוכן עניינים

עמוד 3 : הצגת שאלת החקר

עמוד 4 : פסיקת אבות כדבר מחייב

עמוד 10 : יחידים שעוברים ממקום למקום

עמוד 12 : קהילות שעוברות ממקום למקום

עמוד 15 : דרכי יישוב הסתירה בין תשובותיו של ה'אבקה רוכל'

עמוד 17 : התייעצות עם דמות רבנית

עמוד 20 : רפלקציה על המאמר

עמוד 22 : בביבליוגרפיה

עמוד 23 : תודות

מבוא- הצגת שאלת החקר

אני נער לקראת בר מצווה,

יוצא לי לא מעט שאני מגיע לשבת אצל סבא שלי, ושם המניין הוא בנוסח 'מרוקאי'. התפילה שם היא שונה מהנוסח שבו אני רגיל להתפלל, נוסח 'אשכנזי', והתעוררה לי שאלה- עד כמה אדם מחויב לשמור על 'נוסח התפילה' של אבותיו, האם הוא יכול לשנות מהנוסח? האם זה תלוי במקום בו מתפלל?

כעת כשאני נכנס לשנת בר מצווה, ואני מקבל על עצמי עול מצוות, חוקים ומשפטים, האם אני חייב לקבל גם כן 'עול מנהגים' עליי? האם יש לי אמירה בנושא, כאשר אני מעוניין להוריד/להוסיף מנהג כזה או אחר?

למשל: אני אשכנזי, ובכל זאת במשפחתי נוהגים לא לסמוך על העירוב בעיר, וממילא זה גורם לי לטורח, שכל דבר שאני צריך לקחת בשבת, כמו טלית, אני צריך להניח אותו עליי כלבוש וכדו'?

כמו כן- אני אשכנזי, ובכל זאת נוהגים במשפחתי לשמור שש שעות בין בשר לחלב, והשאלה האם אני יכול לשמור שעה או שלוש כרוב האשכנזים?

לשאלות אלו ועוד אני מעוניין לצאת לחקר בעבודה, לקבל כיווני מחשבה, ואולי אף תשובה של פסיקה חד משמעית בנושא.

א. פסיקת אבות כדבר מחייב

"אל תאמר מה הנה שְׁהִימִים הָרָאשִׁימִים הִיוּ טוֹבִים מֵאַלְהָה, כִּי לֹא מִחֻמָּה שְׂאֵלָתָ עַל זֶה" (קהלת ז, י).

החכם מכל אדם, שלמה המלך מלמד אותנו שיש ערך בעבר, לא לזלזל בו, לא לשאול כביכול "מה מבינים הדורות המיושנים", כי זה לא מגיע מחכמה, הדברים הללו, כיוון שבאמת הימים הראשונים היו טובים מאלה האחרונים.

1. ילקוט שמעוני¹ משלי פרק כב

'אל תסג גבול עולם' - א"ר שמעון בן יוחאי: אם ראית מנהג שעשו אבותינו אל תשנה אותו, כגון: אברהם תקן תפלת השחר... שלא תאמר: אף אני אוסיף אחרת, תלמוד לומר: אשר עשו אבותיך, א"ר יוחנן: לא עשו אלא לכל הדורות.

המדרש בילקוט שמעוני דורש את הפסוק במשלי, על מנהגי אבות, שאדם לא יחשוב לשנות דבר שלא נראה לו, אלא כשיש מנהג קדום צריכים בכל הדורות לשמור ולכבד אותו, כמו התפילות השונות.²

2. גמרא פסחים דף נ ע"ב

בני ביישן נהוג דלא הוו אזלין מצור לצידון במעלי שבתא {רש"י: יום השוק של צידון בע"ש והם מחמירים על עצמן שלא להיבטל מצרכי שבת} אתו בנייהו קמיה דר' יוחנן אמרו לו אבהתין אפשר להו {רש"י: להמנע מן השוק שעשירים היו} אן לא אפשר לן, אמר להו כבר קיבלו אבותיכם עליהם שנאמר שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך.

הגמרא בפסחים מתארת לנו את בני בית שאן שנהגו לא ללכת לשוק לקראת שבת (בערב שבת) כדי שלא יתעכבו והשבת כבר תגיע, ובאו הבנים שלהם לר' יוחנן ושאלו האם הם יכולים לנהוג אחרת, כי הם לא עשירים כמו האבות שלהם, והם זקוקים לשוק.

¹ ילקוט שמעוני הוא לקט מדרשים קדומים המסודרים לפי פסוקי התנ"ך. זהות המחבר וזמנו אינם ידועים והם שנויים במחלוקת בין החוקרים.

² בקוראנו את המקור הנ"ל, העלינו תמיהה, מדוע בגמרא נחלקו האם תפילת ערבית היא רשות או חובה, הרי יעקב אבינו תיקן אותה, והרי אנו לומדים שצריך לכבד ולשמור את מנהגי האבות? התייעצנו עם חכם הרב שאול עזריאל הי"ו, רב קהילה בפתח תקווה, וענה שייתכן שבתקופתם המנהג עוד לא התקבע ולא הקפידו על כך ולכן היה מקום לדיון על כך. מה עוד שיעקב אבינו לא תיקן את הנוסח של התפילה, אלא את עצם ההודאה לה' בלילה.

ר' יוחנן ענה להם שכיוון שהאבות שלהם כבר קיבלו את המנהג הרי שהם חייבים להמשיך בו, ולומדים זאת מהכתוב "שמע בני מוסר אביך..."

מגמרא זו אנו לומדים את חובת שמירת המנהג גם אם התנאים השתנו, למשל 'מצב כלכלי'.

3. ריב"ש³ סי' רמט (שצט)

מבואר הוא שבני העיר יכולין לעשות גדרים ותקנות ומנהגות בניהן ולענוש לעובר על תקנתם כדאיתא בפ"ק דב"ב (ח): רשאיין בני העיר להתנות על המדות ועל השערים ועל שכר פועלים ולהסיע על קיצתן וכמו שב"ד של ישראל היו רשאיין להחרים ולנדות... וחייב כל אדם להתנהג באותה גזירה שהם גוזרין, כן הדין באנשי העיר, אם הסכימו כולם או רובם במעמד טובי העיר חייבין כל בני העיר להתנהג באותה תקנה שתקנו הם וחל החרם עליהם... ואף מי שלא היה נמצא בהסכמתם חייב לנהוג בה כשיודע לו... **וגם הדורות הבאים חייבין לנהוג כן**, ואע"פ שלא היו בשעת הגזירה, כדכתיב 'וישבע יהושע... וכיוון שבני העיר יכולין להסיע על קיצתן בגזירת חרם או נידוי, הרי הם על בני עירם בעניין זה כב"ד הגדול של ישראל.

הריב"ש פוסק ש'מנהגי העיר' יכולים לתקן כל דבר על הציבור, אם זה חרם נידוי תקנה או כל עונש או גזירה אחרת, ומוכיח זאת מראובן בן יעקב, שלא היה בזמן החרם שהחרמו האחים על מי שיגלה את מכירת יוסף, ובכל זאת קיבל על עצמו את החרם, ומוכיח גם משאול המלך, שציווה בזמן היציאה למלחמה מול הפלשתים (פרק יד בספר שמואל א') שאף אחד לא יגע בלחם ומי שיאכל, ימות, והרי יהונתן בנו לא היה בזמן השבועה, ולמרות זאת כמעט לקה בעוונה.

לומד מכאן הריב"ש, שגם מי שלא היה בזמן התנאי/שבועה, מחוייב לקבל זאת על עצמו, ודין המנהיגים כמו דין בית דין גדול של ישראל.⁴

³ רבי יצחק בר ששת ברפת, מן הראשונים. מגדולי חכמי ספרד במאה ה-14, תלמידים של הר"ן, רבי חסדאי קרשקש הראשון ורבי פרץ הכהן. הריב"ש נודע בזכות תשובותיו ההלכתיות, שמהן נפסקו הלכות רבות בשולחן ערוך.
⁴ לכאורה, אולי ניתן לאמר על מעמד הר סיני שגם הוא כמו 'תקנה' שבועה שקיבל על עצמו העם שבאותו הדור, ומחייב את כל הבאים אחריו, וממילא יש לנו גם כאן הוכחה לכך שמי שלא היה באותו הזמן מחוייב לשמור זאת? אולי ניתן ליישב שכיוון שהתורה מעידה שכולם היו נוכחים באותו המעמד, גם הדורות הבאים, הרי שלא ניתן להוכיח זאת ממעמד הר סיני. עם זאת קשה לראות את שמירת המצוות שלנו מהסיבה שהיינו שם, אלא יותר ממקום של שמירת המסורת, בשל מרחק השנים.

4. שולחן ערוך⁵ יו"ד סי' ריד ס"ב

קבלת הרבים חלה עליהם ועל זרעם, ואפילו בדברים שלא קבלו עליהם בני העיר בהסכמה אלא שנוהגין כן מעצמם לעשות גדר וסייג לתורה, וכן הבאים מחוץ לעיר לדור שם הרי הם כאנשי העיר וחייבים לעשות כתקנתן, ואף בדברים שהיו אסורים בהם בעירם מפני מנהגם ואין מנהג העיר שבאו לדור בה לאסור, הותרו בהם אם אין דעתם לחזור.

השולחן ערוך, ר' יוסף קארו, מביא להלכה, שברגע שאנשי העיר קובעים דבר מסוים, הן מצד 'הסכמה' והן מצד 'סייג/גדר', הרי שכל אנשי העיר מחוייבים, כמו גם זרעם, וכמו גם מי שיבוא להתגורר בעירם לצמיתות.

5. גמרא פסחים דף נ ע"ב

בני חוזאי נהגי דמפרשי חלה מארוזא, אתו ואמרו ליה לרב יוסף, אמר להו ניכלה זר באפייהו. איתיביה אביי דברים המותרים ואחרים נהגו בהן איסור אי אתה רשאי להתירן בפניהם? אמר לו ולאן מי איתמר עלה אמר רב חסדא בכותאי. כותאי מאי טעמא משום דמסרכי מילתא, הנך אינשי נמי סרכי מילתא? {כיון דלא גמרי: סרכי מילתא, דאתו לאימנועי מחלה אף מדגן} אלא אמר רב אשי חזינן אי רובן אורז אכלי לא ניכלה זר באפייהו דילמא משתכחא תורת חלה מינייהו, ואי רובן דגן אכלי ניכלה זר באפייהו דילמא אתי לאפרושי מן החיוב על הפטור ומן הפטור על החיוב... וכ"ע לא? והתניא... ומעשה בר"ש בן גמליאל שישב על ספסלי נכרים בשבת {שהן מוכרין בהן סחורה ולא חיישינן לחשדא} בעכו ולעזה עליו כל המדינה אמרו מימינו לא ראינו כך נשמט על גבי קרקע ולא רצה לומר להן מותרין אתם? בני מדינת הים נמי כיון דלא שכחי רבנן גבייהו ככותים דמו {דכיון דלא גמירי ולאן מקום תורה הוא סרכי מילתא}.

הגמרא בפסחים מביאה לפנינו מקרה בו בני העיר חוזאה היו מפרישים חלה מ'אורז', אף שזה לא דגן החייב בהפרשה, וראו זאת אנשים ובאו לרב יוסף שגייד להם לעצור זאת, ורב יוסף אכן אמר שמותר לכל אדם לאכול את מה שהפרישו, וזה יוכיח שאין חובה בהפרשת חלה מאורז, ועליהם להפסיק זאת. אביי הקשה על רב יוסף, מדוע הוא מתיר דבר שאחרים נהגו בו איסור, הרי למדנו שלא עושים זאת? רב יוסף משיב שזה דווקא במקרה של 'כותים', שלא נאמנים על שמירת המנהגים

5 שולחן ערוך הוא ספר הלכה שכתב רבי יוסף קארו בצפת בשנת 1563, ונדפס לראשונה בעיר ונציה, במהלך שנת 1565. הספר נחשב אחד החיבורים החשובים בעולם ההלכתי היהודי, והוא דה פקטו משמש יחד עם המפה כעמוד תווך המעגן ומעצב את כל אורח החיים היהודי, על פי ההלכה הפסוקה.

והמצוות כראוי, ולכן שם דווקא אם תתיר להם הרי שהם ימשיכו להתיר דברים נוספים שמחוייבים מן הדין. וממילא לפי רב יוסף במקרה הזה אפשר להתיר בפניהם כי הם לא 'כותים', אך מנגד הגמרא משיבה שדין בני 'חוזאי' הוא כמו כותים, כיוון שהם גם לא נאמנים מספיק למצוות.

משמע מהגמרא כאן, שיש מקום בו פותחים מנהג שנהגו בו בני העיר, כאשר מדובר באנשים נאמנים לחכמים, שלא יפתחו מנהגים ודינים אחרים המחוייבים בהם. ומנגד במקום שבו יש חשש שאם נתיר דבר מסויים, ימשיכו להסתרך ולהתיר דברים נוספים, הרי שלא 'נגלה' להם שהם לא חייבים בשמירת המנהג בעירם.

6. בית יוסף⁶ יו"ד סי' ריד

ולפי זה צ"ל דהא דאמרין בפרק מקום שנהגו דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור אי אתה רשאי להתיר בפניהן, דהיינו דוקא בכותאי ובמקום שאינם בני תורה, היינו דוקא כשהיו יודעים שהם מותרים ואסרו עצמם בהם אי נמי שאבותיהם היו יודעים שהיו מותרים ואסרו עצמם בהם ובניהם החזיקו במנהג אבותיהם וסוברים דמדינא אסירי כההיא דבני בישן, דאיתא התם אי אתה רשאי להתירם להם ממילא בלא התרת נדר, ומיהו ע"י שאלת חכם ופתח דחרטה מתירים להם כשאר נדרים ולא חיישינן דמסרכי ומדמו מילתא למילתא כיוון שאין מתירין להם אלא ע"י פתח וחרטה והתרת נדר, אבל אם תחלת מנהג זה היה בטעות שהיו סוברים דמדינא אסורים משמע דאפי' לכותאי ומקום שאינם בני תורה מתירין להם ממילא בלא התרת נדר, אלא שאומרים להם טועים אתם בדין ומותרים אתם.

הבית יוסף מסייג את דברי הגמרא. כאשר מדובר במנהג טעות, כלומר שחשבו שכך צריך לעשות מן הדין, הרי שלא צריך לעשות התרת נדרים, ובכל מקום מותר לפתוח את הנדר, אפילו במקום של 'כותים'.

אבל אם זה מנהג ש'החמרת על עצמך', שידעת מה הדין ואתה בחרת להוסיף עוד, הרי שמועיל 'לפתוח' ולהתיר אותו על ידי 'פתח, חרטה' ובכך להתיר את הנדר, וזה אפילו במקום של כותים, כיוון שהם רואים שהתרת הנדר לא נעשית באופן אוטומטי, מידי אלא רק על ידי שמיעת חכמים את הנדר, יחד עם פתח וחרטה, וממילא הם לא יחשבו שאפשר להתיר עוד דברים לבד מעצמם.

⁶ בית יוסף הוא ספרו של רבי יוסף קארו, העוסק בבירור הלכות שמקורן בתלמוד ובראשונים, ופסק ההלכה. הספר נכתב על ספרו של רבי יעקב בן אשר, ארבעה טורים. חלק נוסף של הספר הוא בדק הבית, שהוא תיקונים והשלמות לבית יוסף של המחבר. הספר נכתב במשך 32 שנה.

7. שו"ת מהרשד"ם⁷ סי' מ

עוד אני אומר לע"ד שמה שאמרו שיש היתר על ידי שאלה לחכם היינו בדבר שאסרו בני המקום עליהם מעצמם דבר חדש שלא נהגו בו אבותיהם, אבל דבר שנהגו בו אבותיהם לא אפשר להתיר, וראיה לדבר אני אומר ממעשה דבני בישן שבאו לפני ר' יוחנן ואמרו לו אבותינו לא היו הולכים מצור לצידון בערב שבת לפי שהיה אפשר להם, אבל אנו אי אפשר לנו, והשיב להם ר' יוחנן כבר קבלו אבותיכם דכתיב ואל תטוש וכו', ואם איתא אמאי לא התיר להם ע"י חרטת כיוון שהיו עומדים בדוחק... משמע ודאי שאי אפשר להתיר מה שנהגו האבות בו איסור, וכתבתי זה לפי שמדברי מהר"ם קארו נר"ו יראה מדבריו היפך זה ביו"ד סי' ריד, ולא ידעתי מנין לו שהרי לא ראיתי כן בדברי הפוסקים.

התרת נדרים תועיל רק במקרה שאדם מקבל על עצמו נדר חדש, אבל כאשר מדובר בנדר/מנהג שאבותיו נהגו בו, אי אפשר להתירו כלל, גם לא על ידי פתח וחרטה, ומוכיח זאת ממעשה בני בישן, ששם ר' יוחנן לא התיר להם כלל, אף שהיו במצב של דוחק, ולכאורה אם היה מותר, הרי היה צריך לפתוח להם בהתרת נדרים.

בדברים אלו המהרשד"ם מסייג את דברי הב"י, שאמר באופן גורף שאפשר להתיר נדר/מנהג, אפילו אם זהו מנהג קדום.

8. פרי חדש⁸ סי' קצו אות ח

וההיא דבני בישן יש לדחות, שהם לא באו לשאול אלא אם מותרים הם מן הדין כד ממילא, והשיב להם ר' יוחנן שאסורים משום שמע בני, אי נמי יש לומר עם מה שכתב הר"ן שאם נהגו אבות איסור בדבר שהוא מותר משום מגדר איסורא ובניהן שאינן בני תורה סוברין שמן הדין אסורין, שאין לגלות ולומר להם שאינן אסור אלא מחמת מנהג כדי שלא יקילו בו וה"ה נמי שאין להתיר להם אלא א"כ הם באין לשאול פתח וחרטה ולפיכך לא התיר להם ר' יוחנן מעצמו.

הפרי חדש מדייק, שבני בישן בכלל באו לשאול את ר' יוחנן האם 'מן הדין' מותר להם להפסיק את מנהג האבות, כלומר שמנהג יפסק מעצמו, ללא פתח וחרטה, וכיוון שזו שאלתם, הרי שאמר להם ר' יוחנן שאסור, אבל 'אין הכי נמי', באמת אם היו שואלים לפתח וחרטה, היה מתיר להם.

7 רבי שמואל די מדינה נולד בסלוניקי בשנת ה'רס"ו, 1506. התייתם מאביו רבי משה בצעירותו וחונוך על ידי אחיו הגדול. למד את תורתו מרבי יוסף טאיטאצאק, ורבי לוי בן חביב, וכבר בגיל 25 נודע כתלמיד חכם ורב בעירו. 8 הספר מקיף את החלקים אורח חיים ויורה דעה, ופירוש לתשעה סימנים באבן העזר שנקטעו בתחילתם ובסופם. החלק על יורה דעה יצא לאור בחיי המחבר (אמסטרדם תנ"ב), ואילו החלק על אורח חיים ואבן העזר יצא לאור על ידי בנו, רבי דוד, לאחר פטירתו. חלק גדול מהספר על חלק אורח חיים נקבר עמו בטעות ביחד עם כתבי קבלה שלו.

בדברים אלו ניתן לזהות כמין תמיכה בדברי הבית יוסף, ופותרים את הקושי שהעלה המהרשד"ם כהוכחה מהגמרא של 'בני בישן'.

9. ירושלמי פסחים פ"ד ה"א

בני מיישא קיבלו עליהן שלא לפרש בים הגדול, אתון שאלון לרבי אמרין ליה אבותינו נהגו שלא לפרש בים הגדול אנו מה אנו? אמר להן מכיון שנהגו בהן אבותיכם באיסור אל תשנו מנהג אבותיכם נוחי נפש. ואין אדם נשאל על נדרו? תמן משנהדר נשאל ברם הכא אבותיכם נדרו. כל שכן יהו מותרות?! א"ר חנניה לא מן הדא אלא מן הדא ר' תלמידיה דר' יודה הוה דר' יודה אמר אסור לפרש בים הגדול.

בני מיישא קיבלו עליהם שלא לפרוש בים הגדול בערב שבת. אבל הדורות הבאים באו לשאול את רבי האם מותר להם לפרוש, שהרי הם לא היו בזמן קבלת הנדר? רבי אמר שאסור להם לשנות את המנהג כי אבותיהם נהגו בכך איסור. הגמרא שואלת למה שלא יעשו התרת נדרים? נענה להם שרק מי שנדר יכול להפר את הנדר, אבל כאן הנדר בכלל התקבל בדורות עברו. ולכאורה פשוט יותר שיכולים להפר את הנדר, שהרי לא הם קיבלו זאת? הגמרא מסכמת שבאמת מן הדין הם יכולים לעשות התרת נדרים, אבל כיוון שרבי סובר ש'אסור' לפרוש בים הגדול בערב שבת, לכן אמר להם שאסור, ולא מצד המנהג.

10. שו"ת מהרשד"ם סי' מ

כתב בטור או"ח (סי' תרכד) וחסידיים ואנשי מעשה באשכנז רגילין לעשות שני ימים יום הכפורים שמתענין שני ימים... ויש אומרים מי שעשה פעם אחת שני ימים שוב אינו יכול לחזור בו לעולם דכיון שקיבלו עליו הרי הוא עליו באיסור כרת, ואדוני אבי הרא"ש ז"ל היה מתיר לישאל עליו... ואומר אני שלע"ד אפילו לדברי האומרים שמי שנהג איסור בדבר המותר והיה יודע שהוא מותר שישאל ויתירו לו כעין נדר היתר על ידי פתח וחרטה היינו בדבר שמן הדין היה מותר לכולי עלמא כפי ההלכה הפסוקה בתלמוד או בפוסקים ז"ל, אבל בדבר שנחלקו בו חכמי ישראל הללו אוסרים והללו מתירים ונהגו במקום אחד כדברי האוסרים וקבלו כך עליהם שוב אין לדבר הזה היתר בעולם בשום צד.

המהרשד"ם מחלק במקרים בהם אפשר להתיר את הנדר.

אם אדם קיבל על עצמו מנהג לאסור דבר מסויים, שכולם מסכימים שהוא מותר מן הדין, הוא באמת יכול להישאל עליו ולהתיר אותו. אבל אם זה מנהג שיש אומרים

שהוא אסור מן הדין ויש אומרים שהוא מותר מן הדין, הרי שהוא לא יכול להישאל עליו לעולם.

בדברים אלו הוא עונה על דברי הרא"ש שהתיר להישאל על נדר שקיבל על עצמו אדם שרוצה להתענות יומיים כיפור, אבל המהרשד"ם יאסור את התרת הנדר, כי יש אומרים שצריך להתענות כיפור יומיים.

11. שו"ת מהרש"ל⁹ סי' ו

ואין לומר מאחר שהנשים קיבלו חרטה על מנהגם נמצא שיש עתה מנהג בטעות ובוודאי אתה רשאי להתיר להם המנהג על ידי חרטה... זה אינו חדא דאין שייך לומר להתיר בחרטה אלא מה שנהגו מקצת ההמון ולא כולו כדמשמע הלשון ואחרים נהגו בו איסור, אבל מה שנהגו בו כל ישראל וקבלו עליהם אי אפשר להתיר כמו שאי אפשר להתיר חומרא דר' זירא.

המהרש"ל מסייג תנאי נוסף כשבאים להתיר נדר. שרק כאשר המנהג לא התקבל בכל ישראל, אל רק על ידי חלק מהציבור, אזי אפשר להתירו, אבל אם זה מנהג שהתקבל על כל ישראל כחובה, כמו תפילת ערבית, או חומרא של ר' זירא, בו נשים שנהגו להחמיר שגם אם רואות טיפת דם כחרדל, הם אוסרות את עצמם בטומאה שבעה ימים, כמו זבה גדולה.

ב. יחידים שעוברים ממקום למקום

12. משנה פסחים דף נ ע"א

מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עד חצות עושין מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין, ההולך ממקום שעושין למקום שאין עושין או ממקום שאין עושין למקום שעושין נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם וחומרי מקום שהלך לשם ואל ישנה אדם מפני המחלוקת.

המשנה בפסחים מלמדת דבר עקרוני: כשאדם עובר ממקום מגוריו למקום אחר, הוא צריך לקבל על עצמו את החומרות משני המקומות. ובעניין שלנו, המשנה מלמדת שיש מקומות שלא עושים מלאכה בערב פסח, וכך יעשה אדם שמגיע לאזור כזה.

9 רבי שלמה לוריא, היה מגדולי פוסקי ההלכה ופרשני התלמוד, וממנהיגי יהדות אשכנז במאה ה-16. חי ופעל בערים שונות ברחבי פולין בהן עמד בראשות ישיבות. ספריו "חכמת שלמה" ו"יים של שלמה" נחשבים לאבני יסוד בפרשנות התלמוד הבבלי, תשובותיו ההלכתיות מצוטטות בספרות ההלכה, וידועות גם הגהותיו לכתבי קדמונים.

13. גמרא פסחים דף נא ע"א

כי אתא רבה בר בר חנה אכל דאייתרא¹⁰. עול לגביה רב עזרא סבא ורבה בריה דרב הונא כיון דחזינהו כסייה מינייהו, אתו ואמרו ליה לאביי, אמר להו שווינכו ככותאי. ורבה בר בר חנה לית ליה הא דתנן נותנין עליו חומרי המקום שיצא משם וחומרי המקום שהלך לשם? אמר אביי הני מילי מבבל לבבל ומארץ ישראל לא"י אי נמי מבבל לא"י אבל מא"י לבבל לא כיון דאנן כייפינן להו עבדינן כוותייהו, רב אשי אמר אפילו תימא מא"י לבבל הני מילי היכא דאין דעתו לחזור ורבה בר בר חנה דעתו לחזור הוה.

רבה בר בר חנה אכל בבבל 'חלב' שמתירים אכילתו בארץ ישראל, ולא שינה מנהגו מפני המחלוקת. מדוע? הגמרא מביאה שני תירוץ. התירוץ האחד- כיון שבבל כפופה לארץ ישראל, לכן לא צריך לשנות ממנהגו. והתירוץ השני- כיון שהוא מתכוון לחזור לארץ ישראל, אז נחשב עדיין כבן ארץ ישראל, ולא צריך לשנות ממנהגו.

14. גמרא חולין דף יח ע"ב

כי סליק רבי זירא אכל מוגרמת¹¹ דרב ושמואל. אמרי ליה לאו מאתריה דרב ושמואל את?... ור' זירא לית ליה נותנין עליו חומרי המקום שיצא משם וחומרי המקום שהלך לשם? אמר אביי הני מילי מבבל לבבל ומארץ ישראל לארץ ישראל אי נמי מארץ ישראל לבבל אבל מבבל לארץ ישראל כיון דאנן כייפינן להו עבדינן כוותייהו, רב אשי אמר אפילו תימא מבבל לארץ ישראל הני מילי היכא דדעתו לחזור ר' זירא אין דעתו לחזור הוה.

הגמרא מביאה מקרה נוסף שבו ר' זירא אכל דבר שנאסר בבבל במקום של רב ושמואל, והגמרא שאלה מדוע כך עשה? וענו כשתי התירוץ הקודמים שהבאנו לגבי רבה בר בר חנה.

¹⁰ חלב שבכפיפת הקיבה שהקיבה כפופה ועשויה כקשת ואותו חלב שבמקום היתר אוכלין בני ארץ ישראל ובני בבל נוהגין בו איסור
¹¹ מוגרמת- שחיטה שנעשתה קרוב מדי לפה או לריאות ולא בצוואר, ובימינו נהגו לשחוט בגלל זה במרכז הצוואר

15. רא"ש פסחים פ"ד אות ד

וקי"ל כרב אשי דהוא בתראה, ויש לאדם לילך אחר מנהג המקום שדעתו להשתקע שם, בין לקולא בין לחומרא, כי הא דרבי זירא אבל מגרומתא דרב ושמואל בעלותו לארץ ישראל כי לא היה דעתו לחזור לבבל הילכך לא נהג חומרי מקום שיצא משם וכן רבה בר בר חנה אכל תרבא דאייתירא בבבל משום שהיה דעתו לחזור לארץ ישראל ולהכי לא נהג חומרי המקום שהלך לשם ודווקא בצינעא שלא ישנה מפני המחלוקת ולהכי כסייא אבל בפרהסייא לא.

הרא"ש מדייק בסיפור על רבה בר בר חנה, שלמרות שמן הדין יכול היה לאכול בבבל את החלב, שהרי דעתו לחזור, ובבל כפופה לארץ ישראל, למרות זאת אכל בצינעא, והתכסה מחבריו. הרא"ש מסיק שכל שהתרנו לאדם להמשיך כמנהגו כשדעתו לחזור, זה רק בצינעא, אבל לא בפרהסייא מצד המחלוקת.

ג. קהילות שעוברות ממקום למקום

עד כאן דיברנו על מקרים בהם יחיד רוצה לשנות ממנהג שקיבלו אבותיו, או מנהג שקיבלו במקום מגוריו, אך מה כאשר לא מדובר על יחיד, אלא על קבוצה שלימה, אפילו עדה שלימה שעוברת ממקום למקום, האם אותם כללים של התרת נדרים והמשך מנהג אבות חל גם עליהם?

16. גמרא יבמות דף יד ע"א

אמר אביי כי אמרינן לא תתגודדו כגון שתי בתי דינים בעיר אחת הללו מורים כדברי ב"ש והללו מורים כדברי ב"ה, אבל שתי בתי דינים בשתי עיירות לית לן בה. אמר ליה רבא והא ב"ש וב"ה כשתי בתי דינים בעיר אחת דמי? אלא אמר רבא כי אמרינן לא תתגודדו כגון ב"ד בעיר אחת פלג מורין כדברי ב"ש ופלג מורין כדברי ב"ה, אבל שתי בתי דינין בעיר אחת לית לן בה.

הגמרא דנה לגבי איסור 'לא תתגודדו', (עליו דרשו חז"ל ש'לא תעשו אגודות אגודות' של מחלוקת), ממנו למדה הגמרא בתחילה שאסור שיהיה שני בתי דינים בעיר אחת, אלה כבית שמאי ואלה כבית הלל, אבל לאחר דיוק של רבא הבנו, שבאותו בית דין אסור שיהיו שתי דעות שונות שעל פיהם הולכים, אבל ככלל אין בעיה שבעיר אחת יהיו שני בתי דינים.

לכאורה אפשר להסיק מכאן לימינו, שעל אשכנזים ספרדים ושאר עדות להמשיך במנהגם, על אף חילוקי הדעות, כיוון שהם ככמה בתי דינים בעיר אחת.

אך צריך לברר לכאורה בבית כנסת אחד, אולי לא יתאפשר לקיים את שני המנהגים.

17. שו"ת מהרשד"ם סי' מ

ראיתי מ"ש הגאון מהר"ר יעקב בן חביב זצ"ל בנדון שלנו וז"ל: בוחן לבות הוא יבין דאי לא מסתפינא מקול המולה הייתי אומר שראוי לשום נגד פנינו מאמרם ז"ל על לא תתגודדו... ומיראת ההמון מנעתי מזה גם לסיבה עצמית כי מצאתי בבואי הנה חכמים ספרדים חסידים ואנשי מעשה ובפרט אביר הרועים זקן ונשוא פנים החה"ש שמואל פראנקו ז"ל גם החה"ש הנעלה דון יהודה בן באן וחכמים אחרים מנהיגים ע"פ התורה והמנהג... עכ"ל, הרי שאלו גאוני עולם לא חששו למשנת נותנין עליו חומרי וכו'... ומה שנראה לע"ד ולקוצר השגתי טעם בזה כי אפשר שלא אמרו זה רק ביחיד או יחידים שבאו למקום החומרא, שהם בטלים לגבי בני העיר אשר באו שם... אבל כאשר הם קהל בפני עצמם הרי הם יושבים אלו בעירם ונוהגים כמנהגם ואלו בעירם ונוהגים כמנהגם ואין כאן מקום ללא תתגודדו.

המהרשד"ם למד ממקרה בו קבוצת חכמים חשובים המשיכה במנהגם הקודם וכן הורו לקהלם, למרות שבאו למקום שבו מחמירים באותם הדברים, שכל שאמרנו שאדם צריך לשנות מנהגו זה רק כאשר הוא עובר כיחיד למקום אחר, אז הוא בטל למנהגם, אבל כאשר הוא עובר כקבוצה, הרי שזה כאילו העיר שלהם עברה מקום, ולכן יכולים להמשיך במנהגם. וממילא אין כאן לא תתגודדו, שהרי למדנו שמותר לכמה בתי דינים אפילו באותה העיר להורות אחרת.

לפי דבריו משמע, שתימנים שעולים כקבוצה לארץ ישראל, או עדה אחרת שמצטרפת לארץ ישראל כשיש שם כבר מנהג נפוץ, הם מותרים להמשיך במנהגם, שהרי הם לא בטלים, כיוון שבאו כקבוצה.

18. שו"ת אבקת רוכל¹² סי' ריב

הרי הדבר בבירור שכל איש היוצא ממקום שמחמירין למקום שמקילין ואין דעתו לחזור למקומו, דאינו נוהג כמנהג מקום שיצא משם אלא מנהג מקום שהלך לשם... ואם יטעון הטוען ויאמר הני מילי ביחיד הבא לידור במקום שיש בה ישראלים רבים, דכיון דיחיד הוא יש לו לבטל מנהגו מפני מנהגם, אבל כשנמצא במקום

12 אבקת רוכל עסק בשאלות ותשובות בנושאים הלכתיים שונים.

שנוהגים להקל קהל מסוים שבאו ממקום שנהגו להחמיר, אינם בטלים לגבי מקום שהלכו לשם, וצריכים הם להחזיק כמנהג אבותיהם... איכא למימר דליתא, אלא כשם שיחיד צריך לבטל מנהג קדום שיצא משם לגבי רבים דמקום שהלך לשם, כך רבים צריכים... ואע"פ שהכת האחרונה מרובים מהקודמים, נראה דבטלים הם לגבי הראשונים... וטעמא רבא איכא במילתא, דכיוון דאלו קדמו קביעותם בעיר, כל הבאים לדור שם טפלים הם להם... א"כ הו"ל כולם כספרדים וכל האשכנזים הבאים אח"כ בטלים לגביהו.

נראה שר' יוסף קארו באבקת רוכל, חולק על דברי המהרשד"ם, וסובר שאין הבדל בין יחיד לציבור שבאו למקום שהמנהג שם שונה, כיוון שאלו שכבר גרים במקום החדש, הם קבועים, וכל מי שבא לאחר מכן נחשב 'טפל' אליהם, כי הם העיקר. וממילא במקום שבאו אשכנזים למקום של ספרדים, הרי שהם צריכים לשנות מנהגם לנהוג כספרדים.

19. גמרא מגילה דף טו ע"ב

ההוא בי כנישתא דיהודאי רומאי דהוה פתיח לההוא אידרונא דהוה מחית ביה מת והווי בעו כהני למיעל לצלויי התם, אתו אמרו ליה לרבא אמר להו דלו תיבותא אותבוה דהוה ליה כלי עץ העשוי לנחת וכלי עץ העשוי לנחת אינו מקבל טומאה וחוצץ בפני הטומאה.

הגמרא שדנה לגבי 'חציצה בפני הטומאה', מציינת פרט חשוב לסוגייתנו, שהיה בית כנסת של יהודי רומא בבבל, בעיר מחוזא, ולא שינו את מנהגם להיות כמחוזא בסדר התפילה שלהם.

20. אבקת רוכל סי' לב

ילמדנו רבינו קהלות הנוהגים כהרמב"ן ז"ל בקולותיו ובחומרותיו דור אחר דור מהו לכוף אותם לנהוג כהר"י וזולתם מהאחרונים... מי הוא איזה אשר ערב לבו לגשת לכוף קהילות שנוהגים כהרמב"ם ז"ל לנהוג בשום אחד מן הפוסקים ראשונים ואחרונים... ואפילו רבו באותה העיר קהילות שנוהגים כהרא"ש וזולתו, אינם יכולים לכוף למיעוט הקהילות שנוהגים כהרמב"ם ז"ל לנהוג כמותם וליכא משום לא תתגודדו, דהואיל וכל קהל נוהג כמנהגו הראשון הוה ליה כשתי בתי דינים בעיר אחת.. וכל קהל וקהל כעיר בפני עצמו שאין בני קהל אחד כופין לבני קהל אחר.

בתשובה זו רואים ש'האבקת רוכל' סותר עצמו מהתשובה הקודמת בסימן ריב', שהרי כאן הוא קובע שקהל שעובר ממקום למקום, ממשיך לנהוג כמנהגו הקודם, ולא צריך לבטל עצמו בפני הקהל הקבוע בעיר, כיוון שזה נחשב כשני בתי דינים בעיר אחת, כשכבר למדנו שזה מותר, ואין כאן בעיה של מחלוקת ואיסור 'לא תתגודדו'.

דרכי יישוב הסתירה בין תשובותיו של ה'אבקת רוכל'

ראינו לעיל שלפעמים אומרים לציבור לבטל מנהגם בפני הקבועים במקום, ולפעמים מתירים להם להמשיך במנהגם. במה זה תלוי? כיצד ניתן ליישב את הדבר?

21. עין יצחק ח"ג עמ' קלב

והנה נתפסו לסיום דברי הבי"י והבינו בדעתו שאם רבו באותה העיר קהילות שנוהגים כהרא"ש, דבזה ימשיכו כמנהגם בתימן, אולם בבירור אין זו כוונת מר"ן הבי"י, דא"כ יסתרו דבריו למ"ש בסי' ריב, דקמא קמא בטיל, אלא כוונתו שאם באו בבת אחת רוב תושבים שגברו במספרם על אנשי העיר... נמצא שהחילוק הני"ל שייך דווקא כשבאו קהל גדול בבת אחת, מה שאין כן כשבאו ונתלקטו אחד אחד, מיעוט שנתבטלו ברוב הקהל, אפילו אם אחר כך נתרבו ונעשו קהל בפני עצמו יש להם לנהוג כהספרדים לכל דבר.

הרב יצחק יוסף בספר כללי הפסיקה שלו, מחלק בין צורות הגעת הקהל למקום מסויים, ולפי זה יבוא היתרם או איסורם לנהוג כמנהג הקודם.

אם הקהל עלה בבת אחת למקום מסויים, אז הם לא מתבטלים, אבל אם הם הגיעו לאט לאט, עד שנאספו בסך הכל לקהל גדול, אז הם כן מתבטלים כמו בתערובת של בשר וחלב, שם ידוע הכלל 'קמא קמא בטיל', כלומר- כל טיפה שנכנסת לבד מתבטלת בתוך התערובת.

לפי שיטתו משמע, שבארץ ישראל שכבר יש מנהג מסויים שנוהגים בו, כולם צריכים ליישר קו עם המנהג הנפוץ, כיוון שהם מתבטלים אליו.

22. שו"ת מהרשד"ם סי' מ

ומ"מ לבי נוקפי דבשלמא אם באו שם קהל אחד בבת אחת מהאנשים הספרדים ניחא, אפילו היו האשכנזים קודמין, אמנם עתה שבא שם אחד לאחד והתחילו לנהוג כמנהג האשכנזים, מאן לימא לן דבכה"ג מותרין לשנות... לכן נראה בעיני שיעשו התרה למה שנהגו עד עתה אם ירצו לשנות ולחזור למנהג ספרד, ובפרט כי לבי אומר לי שמנהגם עד עתה היה לפי שלא היה יכולת בידם וכאנוסים דמו, אם מצד שלא היה יכולת בידם לעשות עוד ואם מצד שהדין היה נותן כך כל זמן שהיו מועטים מחמת הדין.

המהרשד"ם מצד אחד מזכיר לנו בתוכן תשובתו את דברי הרב יוסף, שיש לחלק בין קהל שהגיע בבת אחת, שיכול לשמור על מנהגו, לבין קהל שהתאסף קצת קצת עד שנהפכו לכזה.

אבל מוסיף, שביחידים שהתאספו עד שנעשו לקהל, וכעת רוצים לחזור למנהגם הקודם, הרי שיעשו התרת נדרים למנהג העכשווי, זה שקיבלו במקום החדש, ויחזרו למנהג הקודם.

23. פרי חדש סי' תצו ב,יט

ולדידי אין דבריהם קיימים אלא כשבאו ונעשו קהל אחרת בקושטא, דהשתא אכתי הם חייבים בתקנותיהם הקדומות, דכל קהל יש לו דין עיר... הא לאו הכי נראים הדברים כמו שכתבתי, דאף אם באו מרובים ובני העיר שבאו לשם הם מועטין, דהני בתראי גירי בתר קמאי במנהגותם בין לקולא בין לחומרא, וזה ברור בעיניי, ואם באולי יד הבאים הייתה תקיפה לנהוג שם חומרותיהם... כשירצו לחזור בהם אפילו התרה אינם צריכים שהרי לא קבלו עליהם אותם חומרות.

ככלל כותב הפרי חדש, שכל קהל, בלי קשר לגודלו צריכים לנהוג כמנהג המקום החדש אליו הגיעו בין לקולא בין לחומרא, אבל תיתכן מציאות בה קהל ממשיך במנהגם הקודם, וזה כשידם תקיפה אל מול המנהג של המקום החדש.

עוד מוסיף לפני כן הפרי חדש בדבריו, שקהל גדול שעובר ממקום למקום, למשל כשגורשו ממקומם בבת אחת, הם יכולים להמשיך כמנהגם הקודם, כמו שני בתי דינים בעיר אחת, כל זמן שהם ממשיכים לחיות כקהילה נפרדת.

התייעצות עם דמות רבנית- הרב יוסף צבי רימון

שלום אד"ם ויהושע.

אכן זו שאלה חשובה וכבדת משקל, מהו תוקפם של מנהגי אבות. ועד כמה החובה על הבנים להמשיך ולקיים את מנהגי אבותם.

המקור לדיון הינו במשנה המפורסמת בפסחים (ג) מקום שנהגו.. "וההולך ממקום למקום נותנים עליו חומרי מקום שהלך משם ושיצא לשם". הגמרא שם בעמוד ב מביאה שבני ביטל את המנהג הזה. ורבי יוחנן ענה להם שלא יכולים לבטל: שבת. ובניהם רצו לבטל את המנהג הזה. ורבי יוחנן ענה להם שלא יכולים לבטל: "כבר קבלו אבותיכם עליהם, שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך". אמנם בהמשך הגמרא מבואר שכשאדם יוצא ממקום ואין דעתו לחזור אליו ורוצה להשתקע במקום השני, שבכך אין עליו את חומרי המקום שיצא משם. מפשט דברי הרמב"ם בהלכות יום טוב (פרק ח' כ) משמע שלא מחלק, וכותב שיש לנהוג בחומרי מקום שיצא משם, ומשמע שאפילו אם דעתו להשתקע במקום החדש.

וכן פשוט דברי השו"ע באו"ח סימן תס"ח ד בהלכות פסח. לעומת זאת בהלכות נדרים פוסק השו"ע (סימן ריד ב) על פי הריב"ש שקבלת רבים חלה עליהם ועל זרעם... ומוסיף שאנשים שבאו מחוץ לעיר ונהגו בעירם איסור מסויים. ואילו בעיר החדשה לא נוהגים בו, שמותרים בהם אם אין בדעתם לחזור. ואם כן פוסק בפירוש שאם אין דעתו לחזור פטור מהחומרות. הש"ך שם (ס"ק ח) כותב שהעיקר כשיטת רוב הראשונים שפקע ממנו החיוב של המקום הישן.

הש"ך מציע בדעת השו"ע לחלק בין אם דעתו להשתקע במקום החדש, שאז בכל אופן פטור מהחומרות הישנות לבין שעדיין אין בדעתו להשתקע. ובמשנה ברורה (שם בסימן תסח) פוסק שהעיקר שבאין דעתו לחזור פטור. החוות יאיר (סימן קכ"ו) מוכיח מהגמרא הנ"ל, שהדין הוא רק דין במקום, ולא דין במנהגי אבות, ואם הבן עובר למקום אחר אכן על פי רוב הראשונים לא צריך להמשיך באותו מנהג וחומרא על אף שהינו מנהג אביו. וכן פוסק הפרי חדש או"ח תצו סעיף ז.

אמנם כאשר הבן נהג כמנהג אביו, שאינו מנהג המקום, אלא חומרא שאביו קיבל על עצמו מסתבר שאם רוצה לשנות את המנהג, שלפחות צריך התרת נדרים. שהרי לא

גרע ממי שנהג דבר 3 פעמים, ולא אמר בלי נדר, שמבואר שם בשו"ע בסימן ר"ד שדינו כדין נדר וצריך התרה (לפחות מדרבנן).

וכן פסק האגרות משה (או"ח ג סד) שיכול לשנות ולא להמשיך בחומרא של אביו, אך אם נהג בה צריך התרת נדרים.

ובנקודה זו הסתפק שבט הלוי האם צריך התרה נדרים (ה קכט). אמנם באופן פשוט יש לחלק בין מנהג שהאב נהג על עצמו כחומרא אישית לבין מנהג העדה. שבחומרא אישית של האב בכך אין הבן מחוייב באופן אוטומטי. וכשעוזב את הבית אינו חייב לנהוג כך. ומ"מ אם נהג כך בפועל צריך התרת נדרים לצאת מהחשש הנ"ל. כמו כן נראה פשוט שבתוך בית אביו יש לו לנהוג כמנהג המקום, וכדין המשנה הנ"ל. ולא לשנות מפני המחלוקת, בפרט אם אביו מקפיד על הדבר, וזה נראה פשוט.

ומעבר לכך וודאי שיש ענין של כיבוד הורים כאשר הוא נמצא בבית ההורים או על יד אביו, ומצד זה יש לך לכבדו ולעשות כמנהגו (אם הדבר חשוב בעיניו). בנוגע לנוסח התפילה, נראה שהעניין מורכב יותר. באופן כללי המנהגים שמצינו בגמרא ובפוסקים נוגעים לענייני איסורים. אך לגבי נוסח תפילה לא מצינו דברים ברורים בעניין.

אמנם בירושלמי מובא (לפי אחת ההבנות) שלא לשנות ממנהג אבותיכם נוחי נפש בעניין התפילות (מובא במג"א סימן סח).

ובשער הכוונות כתב על פי הארי הקדוש שיש ברקיע יב חלונות, וכל שבט עולה תפילתו דרך חלון המיוחד לו. והפמ"ג בסימן סח כותב שלכן אין לשנות מנוסח האשכנזים לנוסח ספרד.

למעשה אין לשנות מנוסח התפילה המקובל מאבותיך, פרט למקרים חריגים (אמנם בשו"ת אגרות משה פוסק שאם האבא שינה מנוסח אבותיו שעדיף שהבן יחזור לנוסח הקדמון של אבות אבותיו). ורק אם אתה נמצא בישיבה, ויותר קל לך לכוון על פי נוסחם אולי אפשר שבזה ניתן לשנות. אך הייתי ממליץ להמשיך ולאחוז בנוסח אבותיך. כמובן שלא מדובר במנגינה אלא רק בנוסח. והמנגינה תוכל לנגן היכן שלבך חפץ יותר.

ובשאר הדברים אני מציע שתמשיך כעת את מנהג אביך. יש בכך זכות גדולה שאתה זוכה להמשיך מנהגי אבות. כשתגדל, אם תראה שישנו דבר שמקשה עליך, והוא חומרה (למשל שש שעות לאשכנזים. ולמרות שהדבר טוב, אבל הוא חומרה), תוכל

לעשות התרת נדרים ולשנות את המנהג, כיוון שזהו לא מנהג משפחתי, אלא חומרה
שהאבא קיבל על עצמו. למרות זאת, אם אפשר, תמיד טוב ללכת בדרכי אבות, ויש
בכך תועלת חשובה גם לחיזוק ביראת שמים.
בהצלחה רבה בע"ה,
יוסף צבי רימון

רפלקציה על המאמר:

מן העבודה עולה, שהמנהג יש לו תוקף חזק מצד ההלכה עצמה, ואי אפשר לשנות אותו בקלות, וזה תלוי בהרבה משתנים כדי לדעת אם בכלל אפשר להתירו.

ראינו שיש הבדל בין מנהג שהתקבל על ידי אדם אחד, שתלוי במנהג המקום החדש, אלא אם כן הוא מתכוון לחזור, וגם אז יצטרך לעשות זאת בצנעא, לבין מנהג שהתקבל על ידי קבוצה או עייר מסוימת.

ראינו שלמנהג אבות שהתקבל על ידי כולם, יש חיוב על הבנים להמשיכו,,, אלא אם כן מדובר במנהג טעות, או במנהג שיסודו בטעות, שאז ניתן יהיה להתירו.

ראינו שמנהג של קהל לפעמים מקבל ביטול כשהוא עובר למקום אחר, ולפעמים נשאר איתן, כשזה משתנה לפי צורת המעבר של הקהל, האם עברו בבת אחת או כיחידים.

במבוא העליתי שאלה האם מותר לשנות/לחרוג מהמנהג, כשמדובר על מנהג שעובר כמה דורות במשפחה שלנו, אף שמנהג העדה האשכנזית ככלל אינו כך.

כשדנים מהמבט ההלכתי, נראה שכל עוד אני בבית הוריי, הרי שאני הגעתי אליהם, ומנהג 'המקום'/בית מחייב אותי, וממילא אני חייב לשמור שש שעות בין בשר לחלב בביתי, כמו גם שמירה על 'עירוב' בשבת ויום טוב כמנהג הספרדים, אף שאני מעדת האשכנזים.

אך כשאצטרך בהמשך לעבור למקום אחר, כמו בזמן חתונה, אז נראה שזה דומה למעבר למקום אחר, שאז כיוון שאינני נחשב כקהילה, אלא כאדם יחיד, ייתכן שעל ידי פתח וחרטה אוכל להתיר דבר שאחליט שקשה לי להמשיך בו.

הנושא ההזה בער בי, כיוון שהוא נכנס להרבה מקומות בחיי, כשאני יודע לא מעט פעמים שבאמת מן הדין מותר לי דבר מסויים, ורק 'בגלל' שהמשפחה שלי נוהגת אחרת, אני צריך לדחות את אותו הסיפוק.

לכן, חשבתי לנכון לבאר את מושג 'המנהג' ותוקפו בהלכה.

בפן האישי אני חושב שזו זכות גדולה להמשיך דבר שעובר במשפחה, זה לא 'נטל' אלא הוקרה/ירושה שמגיעה אליי, ועליי המחויבות להמשיך הלאה לדורות הבאים.

במסגרת העבודה שלנו יחד, נפגשנו לא מעט פעמים, בהתמדה, כשבכל פעם אנו קוראים מקורות, כמה פעמים עוברים עליהם, מבינים אותם, מסבירים אותן בלשונו, ומעבדים אותן לשאלת החקר שלנו.

תהליך העבודה הזה הכניס הרבה עומק ורצינות, יישוב הדעת, סדר וארגון בכל הקשור למושג 'הלכה'/מנהג, ובכלל לתורה בחיים שלנו, שהיא לא רק אוסף חוקים ואמירות, אלא יש בה הרבה מעבר בחיינו.

בתחילה שלחנו את השאלה שבה אנו עוסקים, לכמה רבנים, גם לרב הראשי, וצירפנו בגוף העבודה את התשובה המפורטת שקיבלנו מהרב יוסף צבי רימון.

בתהליך הכתיבה נעזרנו לא מעט במקורות משיעוריו של החכם הרב שאול עזריאל הי"ו, רב קהילה בפתח תקווה, אשר 'נושא המנהג' בוער בו, ועליו חיבר כמה ספרים, "עמודי שש", בהם נעזרנו גם כן, כמו גם בתשובותיו האישיות ששלח לאנשים פרטיים, כמו גם בהתכתבות שלו איתנו.

בחלק מהמקורות, שאותם רצינו להרחיב, פתחנו בפרוייקט השו"ת, גם כלי חדש שהכרתי במסגרת העבודה.

כיוון שהלימוד שלנו יחד היה במסגרת הזמן בישיבה התיכונית, היינו צריכים למצוא זמן שמתאים לשנינו לשבת, ולפעמים גם אחרי הלימודים, כשחברים הולכים הבייתה, או משחקים, ואני בוחר ללמוד ולעבוד.

ובכלל, זו עבודה שהיא מעבר למה שאני 'חייב' בשיגרה שלי, וממילא זה יצר עומס יותר ממה שאני מכיר מלפני, וזה דבר שהייתי צריך להתמודד איתו.

בביליוגרפיה:

משנה מסכת פסחים

גמרא בבלי מסכת פסחים

גמרא בבלי מסכת חולין

גמרא בבלי מסכת יבמות

גמרא בבלי מסכת מגילה

גמרא ירושלמי מסכת פסחים

ילקוט שמעוני

הרא"ש-רבי אשר בן יחיאל

הריב"ש-רבי יצחק בר ששת

הבית יוסף-רבי יוסף קארו

אבקת רוכל-רבי יוסף קארו

השולחן ערוך-רבי יוסף קארו

הרשד"ם-רבי שמואל די מדינה

הפרי חדש-הרב חזקיה דה סילוה

הרש"ל-רבי שמעון לוריא

העין יצחק-הרב יצחק יוסף

הרב יוסף צבי רימון

תודות

תודה לרב אבינועם אנעקי מחנך כיתה ז'1 בבית הספר אמי"ת עמיחי על
התמיכה והזרימה עם המפגשים הספונטניים.

תודה להוריי שדרבנו אותי לא רק בפרויקט הזה.

תודה לרשת אמי"ת על שאפשרה לי לצאת למסע הזה.

תודה לרכז אסף שתמך בכמה וכמה דברים.

תודה לרב שאול עזריאל שמשעוריו אספנו מקורות.

ותודה מיוחדת לרב יהושוע אודרברג שעשה מעל ומעבר,
היה זמין 7\24,

היה מוכן תמיד לעזור בכל דבר ועניין,

היה פעיל באופן בלתי יתואר במאמר,

היה מורה דרך בכל הנוגע למאמר ומעבר לו,

היה מחפש את הזמן לשבת וללמוד על אף הלו"ז הצפוף,

תודה על כך שתמיד היית נגיש על כל דבר מהמאמר ומחוצה לו מדבר קטן

ועד גדול תמיד היית להושיט יד ולתמוך ולהיות פעיל בכל החלטה,

על כך שדרבנת, על כך שהיית זמין תמיד, על כך שהתארגנת, על כך

שארגנת, על כך שהכנסת אותי בכלל למאמר, על כך אני רוצה לומר לך

תודה.

כי בלעדיך המאמר הזה לא היה קיים,

אתה עשית משהו מיוחד,

היית שם תמיד,

ועל כך אני חייב לומר לך,

אני חייב לך,

תודה.